Niezbędnik uczestnika. GPS po projekcie

Zapraszamy do udziału w 2. edycji projektu

Pamięć miejsca, miejsca pamięci

Czym jest miejsce pamięci?

Z początku odpowiedź wydaje się prosta. Może to być pomnik, cmentarz, tablica pamiątkowa czy zabytkowy budynek. Pamięć o przeszłości nie musi być jednak związana wyłącznie z konkretnym, materialnym miejscem. Może kryć się także w biografiach lokalnych bohaterów, dziełach sztuki, rzemiośle, codziennych zwyczajach. Wszystkie te elementy mogą opowiadać o tym, jak żyli nasi przodkowie, jakie wartości były dla nich ważne i jak wyglądał świat, który dziś znamy już tylko z opowieści.

Tak właśnie możemy spojrzeć na „miejsca pamięci", o których pisał francuski historyk Pierre Nora. Zwracał on uwagę, że pamięć o przeszłości przechowujemy nie tylko w materialnych obiektach. Jej nośnikami bywają również elementy niematerialne – zakorzenione w zbiorowej świadomości mieszkańców i współtworzące symboliczne repozytorium wspólnych wartości danej społeczności.

Nie tylko pomniki

Czasami elementami integrującymi konkretną wspólnotę bardziej niż tradycyjnie rozumiane miejsca pamięci są:

- lokalni bohaterowie – nie tylko uczestnicy wielkich bitew czy działacze konspiracji, lecz także osoby, które przyczyniły się do rozwoju regionu poprzez działalność w dziedzinie edukacji, kultury, medycyny, prawa czy przemysłu, a także społecznicy oraz osoby pielęgnujące lokalne tradycje i pamięć o swojej okolicy,
- sposób gospodarowania i wytwarzania – rzemiosło, rękodzieło, sztuka ludowa i inne elementy dziedzictwa kulturowego,
- dziedzictwo niematerialne – lokalne tradycje, obrzędy, święta, pieśni, modlitwy i legendy.

Miejscem pamięci może być wszystko, z czym mieszkańcy wiążą wspólne doświadczenia i wspomnienia. Najważniejsze jest nie to, jak spektakularne jest dane miejsce, lecz jakie znaczenie ma ono dla lokalnej społeczności. Ustawa może zabezpieczyć miejsce, ale to ludzie nadają mu znaczenie.

Każdy ma swoje Sukurcze...

Dla Witolda Pileckiego takim miejscem, dającym mu poczucie przynależności do wspólnoty, były Sukurcze – rodzinny majątek. Tereny, na których znajdował się majątek, obecnie leżą na Białorusi. To tutaj Pilecki realizował swoją wizję integracji lokalnej społeczności przez wspólne gospodarowanie i troskę o rozwój regionu. Niewątpliwie było to miejsce dla niego szczególne, ponieważ pisał o nim:

Miłość moja tych rzeczy – chyba powodem,
Że dla mnie nie było nic równie pięknego,
Lecz nawet i przybysz, lub obcy podróżny
Bez trudu znajdował tu urok i piękno.

Każdy z nas ma swoje Sukurcze. I nie musi to być miejsce, w którym się urodziliśmy i dorastaliśmy. To miejsce, które znamy, pamiętamy i na które patrzymy trochę inaczej niż inni. Może to być choćby stara ulica, las, kapliczka lub dowolna lokalizacja mająca *genius loci*, ducha miejsca, a nawet – jak w przypadku rodzinnego dworu Witolda Pileckiego – miejsce, którego już nie ma na mapie, lecz które, celowo lub nie, zostało zniszczone, pozostawiając po sobie ślad w świadomości tylko nielicznych. Prawo może chronić miejsca, ale to mieszkańcy nadają im znaczenie. To ludzie dostrzegają niszczejące pomniki, zaniedbane tablice lub to, że jakieś miejsce lub wydarzenie w ogóle nie zostało oznaczone. Wy również jesteście gospodarzami w swojej miejscowości. Jesteście strażnikami pamięci regionu.

Zastanówcie się, co jest takim miejscem w waszej okolicy. Poszukajcie lokalnych historii i porozmawiajcie z mieszkańcami. Co jest charakterystyczne dla naszego regionu? Jakie miejsca, postaci, przedmioty, zwyczaje czy umiejętności warto zachować? Co odróżnia nas od mieszkańców innych regionów?

Pierwszym krokiem jest odnalezienie i nazwanie tego, co uznajemy za ważne dziedzictwo. Pamiętajcie jednak, aby wybrać miejsce, którego historia wiąże się z wydarzeniami XX wieku. Może ono istnieć od stuleci, ale powinno stać się miejscem pamięci ze względu na wydarzenia, które rozegrały się w XX wieku, lub ze względu na znaczenie, jakie wtedy mu nadano.

Po co to robimy?

Korzyści mogą być bardzo konkretne – od uratowania zabytkowego obiektu, po promocję swojego regionu w całej Polsce, a tym samym przyczynienie się do rozwoju lokalnej turystyki. Są jednak także wartości, których nie da się łatwo zmierzyć liczbami, takie jak poczucie więzi z miejscem czy integracja lokalnej społeczności.

Jednym z celów społeczno-wychowawczych projektu jest kształtowanie postaw szacunku i poczucia przynależności do małych ojczyzn, a także budowanie odpowiedzialności za zachowanie pamięci o lokalnym dziedzictwie. Ważnym celem edukacyjnym jest również poznawanie historii Polski przez pryzmat historii regionalnej.
Realizacja zadań projektowych będzie także okazją do rozwijania kompetencji poznawczych i interpersonalnych oraz doskonalenia umiejętności twórczych.

Jak to zrobić?

Podzielcie całą pracę na kilka etapów:

- **Zbierzcie zespół projektowy** – możecie być z różnych klas, szkół, środowisk, w różnym wieku i mieć różne zainteresowania. Ważne jest to, że łączy was wspólna pasja do historii oraz chęć odkrywania lokalnego dziedzictwa. Liczba uczestników w zespole nie może przekroczyć sześciu osób.
- **Wybierzcie temat i wskażcie problem** – co w Waszej miejscowości jest ważnym elementem budującym tożsamość i więź międzypokoleniową, a jednocześnie zostało zapomniane przez większość ludzi? Temat powinien być zrozumiały, konkretny i dotyczyć jednego miejsca pamięci – materialnego lub niematerialnego. Jako inspirację możecie zobaczyć projekty zrealizowane przez waszych poprzedników *(katalog wybranych projektów)*.
- **Wymyślcie nazwę zespołu** – niech oddaje wasze zaangażowanie, kreatywność i misję.

- **Określcie swoje cele** – pamiętając o głównych założeniach projektu, zastanówcie się nad własną motywacją: dlaczego bierzecie w nim udział? Co chcecie osiągnąć i jakich efektów oczekujecie?
- **Zaplanujcie harmonogram** – ustalcie częstotliwość i terminy spotkań zespołowych oraz wyjść terenowych. Zastanówcie się, kiedy przewidujecie zakończenie działań i ile czasu potrzebujecie na opracowanie zebranych materiałów. Zaznaczcie w kalendarzu terminy przesyłania waszych sprawozdań i pilnujcie, żeby dotarły na czas!
- **Wyznaczcie zadania i podzielcie obowiązki** – zastanówcie się, co musicie zrobić, żeby osiągnąć wyznaczone cele. Każdy ma inne predyspozycje i umiejętności, dlatego warto podzielić zadania zgodnie z tym, w czym czujecie się najlepiej. Kto najlepiej zna się na nagrywaniu i montażu filmu? Kto lubi szukać w archiwach? Kto wie, jak rozmawiać ze świadkami historii?
- **Działajcie, czyli realizujcie zadania zgodnie z harmonogramem i określonymi celami** – planowanie jest podstawą, ale bez konkretnego działania nic nie powstanie. Idźcie w teren, umówcie się na spotkanie z lokalnymi aktywistami czy świadkami historii, odwiedźcie miejscowe archiwum i bibliotekę, zbierajcie dokumenty oraz inne źródła.
- **Zweryfikujcie i dokonajcie selekcji zebranego materiału** – nie wszystko, co znajdziecie, będzie wiarygodnym i rzetelnym źródłem. Wybierzcie i skatalogujcie tylko te materiały, które mają wartość historyczną i będą przydatne w realizacji waszego projektu.
- **Przeróbcie zebrane materiały w formę popularnonaukową** – nie kończcie na samym odkryciu historii. Zastanówcie się, jak można ją realnie zachować i pokazać innym. Czy warto:
    - oznaczyć miejsce przez postawienie tablicy informującej?
    - przygotować wystawę, przedstawienie teatralne, poster, stronę internetową, publikację w formie broszury czy kroniki?
    - opracować trasę, grę terenową, quiz?
    - zorganizować warsztaty, spacer pamięci lub piknik historyczno-edukacyjny?
    - opowiedzieć historię w mediach społecznościowych?
    - nagrać film, podcast czy wywiad ze świadkiem historii?

  Pomysłów jest wiele – zapiszcie je, a następnie wybierzcie wspólnie ten, który najlepiej odpowiada waszym możliwościom, zainteresowaniom i potrzebom okolicznych mieszkańców. Zaproponujcie swój pomysł władzom lokalnym. Wasza inicjatywa może sprawić, że ważna historia zostanie zauważona i zapamiętana. Zostawcie po sobie ślad.
- **Wyślijcie do nas sprawozdanie, kartę katalogową oraz 2-minutowy filmik** – zapoznajcie się z wytycznymi dotyczącymi sposobu nagrania filmu. Najlepiej zróbcie to już na początkowym etapie projektu, żeby od samego początku wiedzieć, jak dokumentować swoją pracę. Wypełnijcie sprawozdanie według przygotowanego *wzoru*.

- **Przyjedźcie na finał i zaprezentujcie projekt** – bądźcie przygotowani do przedstawienia swojego projektu podczas zjazdu finałowego w Warszawie.
- **Przekażcie opracowane materiały przyszłym pokoleniom** – aby mogły służyć ich edukacji oraz rozwojowi regionu. Możecie przekazać je np. do biblioteki, archiwum szkolnego lub lokalnego muzeum.

Wskazówki dla opiekuna:

1. **Zostaw przestrzeń na błędy** – traktuj pomyłki jako naturalny etap nauki i wyciągaj z nich wnioski.
2. **Dbaj o przyjazną atmosferę** – w której każdy czuje się bezpiecznie i chętnie współpracuje.
3. **Stawiaj na proces, a nie tylko wynik** – pamiętaj, że najważniejsze są umiejętności i doświadczenie zdobyte po drodze, a nie sam produkt końcowy.
4. **Daj wolną rękę** – zapewnij uczniom swobodę w działaniu, decyzjach i zarządzaniu własnym czasem.
5. **Przełamuj konwencjonalność** – odważ się na nowe metody, unikalne podejście i eksperymenty.
6. **Inspiruj i podkręcaj ciekawość** – pomagaj uczniom odkrywać to, co naprawdę ich interesuje i motywuje do działania.
7. **Pomagaj, lecz nie wykonuj pracy za nich** – bądź przewodnikiem i doradcą, zamiast gotowym rozwiązaniem.
8. **Doceniaj wkład każdego** – pamiętaj, że każdy ma mocne i słabe strony, a rola każdego członka grupy jest równie istotna dla sukcesu całego zespołu.
9. **Elastyczność ponad sztywny plan** – bądź gotów na zmianę kierunku projektu, jeśli pomysły uczniów lub okoliczności naturalnie poprowadzą was w inną, niezbadaną stronę.
10. **Miej rękę na pulsie** – monitoruj postępy na bieżąco i pilnuj harmonogramu.

Wskazówki dla uczestników:

1. **Bądźcie ciekawi – pytajcie i słuchajcie**

   Rozglądajcie się uważnie. Nie zakładajcie, że coś jest zbyt zwyczajne, żeby mogło być ważne. Nie zakładajcie również, że wszystko już wiecie o swojej okolicy. Rozmawiajcie z mieszkańcami i osobami, które pamiętają dawne czasy. Czasem jedna rozmowa może otworzyć drzwi do zupełnie nieznanej historii. Krewni lokalnych bohaterów lub świadkowie wydarzeń z XX wieku mogą jeszcze żyć, jednak to prawdopodobnie ostatnia szansa na rozmowę z nimi. Jeżeli się zgodzą na spotkanie, poproście ich o zabranie rodzinnych albumów lub pamiątek. Ich zgoda na wykorzystanie tych materiałów w waszym projekcie wniesie dodatkową wartość dla przyszłych

pokoleń. W przypadku nagrywania spotkania – pamiętajcie o zgodzie na wykorzystanie wizerunku.

2. **Nie bójcie się błędów**

   Nie musicie od razu wszystkiego wiedzieć. Możecie się pomylić, zmienić zdanie albo odkryć, że pierwsza wersja waszego pomysłu nie działa. To naturalna część pracy. Ważne, żeby sprawdzać informacje, wyciągać wnioski i próbować dalej.

3. **Dobry projekt wykracza poza jeden przedmiot**

   Łączcie różne dziedziny wiedzy: historię, sztukę, nauki społeczne, technologię i działania w terenie, by pokazać, że świat nie jest podzielony na lekcje. Projekt może być okazją dla was do zaprezentowania swoich różnorodnych talentów, nie tylko z wiedzy historycznej. Zastanówcie się, co naprawdę was interesuje i działajcie w wybranym kierunku.

4. **Patrzcie na dziedzictwo oczami wielu osób**

   To, co dla jednej osoby jest zwyczajnym elementem codzienności, dla innej może być czymś wyjątkowym. Spróbujcie spojrzeć na wybrane miejsce lub tradycję oczami mieszkańca, turysty, historyka, młodego człowieka czy osoby, która nigdy wcześniej nie znała tych okolic.

5. **Sprawdzajcie informacje**

   Opowieści są ważne, ale warto je również weryfikować. Porównujcie różne źródła, pytajcie o szczegóły i sprawdzajcie daty, nazwiska oraz fakty. Miejcie na uwadze, że pamięć bywa zawodna, a różne osoby mogą pamiętać to samo zdarzenie w zupełnie inny sposób.

6. **Działajcie razem**

   Każdy członek zespołu może mieć inne zainteresowania i umiejętności. Jedna osoba dobrze fotografuje, inna potrafi przeprowadzać wywiady, ktoś inny świetnie pisze albo zajmuje się montażem. Wykorzystajcie te różnice – dzięki nim projekt może być ciekawszy.

7. **Nie czekajcie na gotowe rozwiązania**

   Opiekun projektu jest po to, żeby was wspierać, jednak to wy jesteście autorami projektu. Pytajcie, konsultujcie i korzystajcie z podpowiedzi, ale samodzielnie podejmujcie decyzje i szukajcie rozwiązań.

8. **Dajcie się zaskoczyć**

   Wasze poszukiwania mogą zaprowadzić was w zupełnie nieoczekiwane rejony. Jeśli podczas pracy odkryjecie ciekawszy temat, osobę, historię czy budowlę – zatrzymajcie się i sprawdźcie, dokąd was to prowadzi. Czasem najlepsze odkrycia nie są tymi, których szukaliśmy na początku.

9. **Działajcie systematycznie**

   Lepiej działać częściej i krócej niż rzadziej i dłużej! Zamiast jednego, wielogodzinnego spotkania zaplanujcie kilka krótszych, ale regularnych sesji. Dzięki temu łatwiej będzie wam utrzymać

tempo pracy i krok po kroku realizować kolejne zadania. Nie zostawiajcie wszystkiego na ostatnią chwilę!

10. **Pamiętajcie, że liczy się nie tylko efekt**
    Wasz projekt nie musi być idealny. Najważniejsze jest to, czego nauczycie się w jego trakcie i jakie zdobędziecie umiejętności: jak szukać informacji i je weryfikować, jak rozmawiać z ludźmi, pracować w zespole, podejmować decyzje i z zaangażowaniem opowiadać o historii.
11. **Dokumentujcie proces badawczy**
    Foto/wideorelacje oraz spisane refleksje przygotowane podczas realizacji projektu staną się w przyszłości cennym materiałem nie tylko dla was, lecz także inspiracją dla uczestników kolejnych edycji.
12. **Nie bójcie się korzystać z nowoczesnych technologii**
    Nie jest to najważniejszy element tego projektu, ale jeśli macie taką możliwość i znacie się na nowych technologiach, pochwalcie się swoimi umiejętnościami i wykorzystajcie je w realizacji zadań projektowych. Pamiętajcie jednak, że technologia ma być środkiem do realizacji pomysłu, a nie celem samym w sobie.

Finał zaplanowaliśmy na **czerwiec 2027 roku.** W trakcie tego wydarzenia w Warszawie zaprezentujecie swoje projekty oraz podzielicie się refleksjami na temat tego, w jaki sposób powinniśmy dbać o lokalne dziedzictwo.

Macie dodatkowe pytania?

Jeśli macie dodatkowe pytania związane z projektem, skontaktujcie się z nami pod adresem e-mailowym: pamiecmiejsca@instytutpileckiego.pl lub porozmawiajcie online z jednym z naszych ekspertów. Spotkanie zarezerwujcie tutaj.

Odkrywajcie historie swoich regionów i pokażcie je innym – po swojemu!